

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2015/16:55

av Torbjörn Björlund m.fl. (V)

En tillgänglig och förbättrad kriminalvård

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen tillsammans med SKL och ansvariga myndigheter bör ta fram en nationell handlingsplan för att utveckla det återfallsförebyggande arbetet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att alla intagna ges rätt att fullgöra grundskoleutbildning samt att det blir obligatoriskt för Kriminalvården att erbjuda kompletterande utbildning för dem som inte har någon fullständig gymnasieutbildning, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör göra en översyn av instruktioner och regleringsbrev till de myndigheter som är ansvariga för återfallsförebyggande insatser i syfte att både skärpa och göra kraven på samverkan samstämmiga och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Socialstyrelsen, Myndigheten för delaktighet eller annan lämplig myndighet i uppdrag att tillsammans med funktionshindervisorganisationerna kartlägga hur tillgängligheten inom kriminalvården ser ut samt presentera förslag på vilka åtgärder som behövs för att kriminalvården bättre ska kunna möta personer med olika funktionsnedsättningar och tillkännager detta för regeringen.

Inledning

Den moderna kriminalvården bygger på den s.k. normaliseringsprincipen. Det innebär att verkställigheten både i teori och praktik ska organiseras så att en anpassning till livet

utanför anstalten blir så enkel som möjligt. Arbete, bostad och vård ska ordnas genom de vanliga samhällsorganen, vilket gör att de intagna också har samma rätt att få tillgång till detta som andra medborgare. Även om den som frigges behöver en ordentlig sysselsättning och ett lämpligt boende för att inte återfalla i brott, har hen alltså ingen särskild rätt till detta. Det förutsätter att kriminalvården och relevanta instanser i samhället utanför samverkar.

Kriminalvården måste vara tillgänglig och inkluderande för alla. Oavsett psykisk eller fysiskt funktionshinder måste vistelsen på anstalt fungera. Tyvärr är det inte så idag; att ha ett fysiskt eller psykiskt funktionshinder och sitta på anstalt är en svår kombination och det finns många förbättringsmöjligheter.

Dagens kriminalpolitiska debatt och politiska beslut och ställningstagande förespråkar längre och hårdare straff, samtidigt som alla forskningsresultat både i Sverige och i utlandet visar att frihetsberövande påföljder är ineffektiva. Frihetsberövandet åstadkommer stort lidande och leder till att den dömda anstaltsanpassas. När politiska beslut leder till längre straff som leder till en ökad anstaltsanpassning är det ännu viktigare att utslussningsåtgärderna är välorganiserade, effektiva, transparenta samt att det finns en bra kommunikation mellan myndigheter och kommuner.

Vänsterpartiet vill dock att vi pratar om inslussning istället för utslussning, eftersom det viktigaste inte är att slussas ut från kriminalvården, utan att alla ges en reell chans att slussas in i samhället igen.

En förbättrad inslussning till samhället

När inslussningen inte fungerar drabbar det individen hårt. Självordsstatistiken för nyligen frigivna är ovanligt hög, och allra högst är självmordsrisken de första månaderna efter frigivningen. Antalet återfall i brott är också högt och har legat på samma nivåer under lång tid.

Tyvärr fungerar inte inslussningen i samhället särskilt väl, det finns inte alltid upparbetade relationer med relevanta myndighetspersoner som socialtjänst och arbetsförmedling och den som ska frigges. Steget för den som frigges att själv upprätta dessa kontakter är ofta svåra att ta. Det är viktigt att det övriga samhället tar vid direkt när strafftiden tar slut, inte efter några veckor. Det krävs en bättre samordning än i dag för att förverkliga detta.

Ju längre tid en tillbringas på anstalt desto svårare är det att återanpassa sig till ett liv utanför anstalten. Att det idag inte finns en välfungerande linje mellan kriminalvården, frivården och kommunen gör återanpassningen och inslussningen till samhället än

svårare och innebär att den som avtjänat sitt straff inte alltid får den hjälp och det stöd från samhället som hen behöver. I dag saknas till exempel ofta samverkansavtal mellan kriminalvård, kommun och landsting. I många fall finns inte heller någon person som är ansvarig för att samordna kontakter mellan olika instanser. Dessutom skiljer sig förutsättningarna åt i olika kommuner och landsting, vilket innebär att den hjälp som erbjuds varierar beroende på var i landet en bor.

Det behöver därför ställas tydligare krav på de olika instanserna att samverka med varandra och se till att de insatser som görs följs upp och utvärderas. Alla människor är värda flera chanser i livet, men då måste samhället skapa förutsättningar och underlätta för att människor ska få och kunna ta dessa chanser. En bra inslussning till samhället kan både rädda liv och minska antalet återfall.

I höstens budgetproposition anges att regeringen avser att återkomma med initiativ i frågor som rör förstärkning av arbetet med olika utslusningsåtgärder och i arbetet med att öka andelen intagna som blir föremål för någon av de särskilda utslusningsåtgärderna. Beträffande återfallsförebyggande åtgärder så bereds frågan för nuvarande inom Regeringskansliet. Vänsterpartiet anser att det är bra att regeringen uppmärksammat dessa viktiga frågor och inväntar med tillförsikt på att få ta del av vilka förslag på åtgärder som regeringen kommer att presentera. I budgetpropositionen föreslås därför att Kriminalvårdens anslag ökar med 25 miljoner kronor från och med 2016 till följd av de åtgärder som behöver vidtas för att underlätta intagnas återanpassning till samhället genom förstärkta åtgärder och utvecklad samverkan med berörda aktörer. Vänsterpartiet är mycket positivt och välkomnar denna reform.

Minska återfallen och underlätta inslussningen

Dålig koordination mellan olika samhällsaktörer leder till att intagna inte får den hjälp de behöver för att kunna återgå till ett normalt liv efter avtjänat straff. Till exempel kan det handla om att en person som avtjänat sitt straff och som ska tillbaka in i samhället slussas runt mellan olika instanser istället för att få ta del av exempelvis behandlingsprogram eller studier. Det kan även handla om personer som behöver vård för exempelvis både missbruk och psykisk ohälsa och som riskerar att hamna mellan stolarna när de skickas runt mellan olika vårdgivare. Dessutom kan långa väntetider inom vård och socialtjänst vara förödande för den enskilde och öka risken för återfall både i brott och i missbruk.

Sju av tio personer som dömts till fängelse återfaller i brott inom tre år. En nyligen presenterad granskning av Riksrevisionen, Återfall i brott – hur kan samhällets samlade resurser användas bättre? (RiR 2015:4), visar att det finns en stor brist på samordnade

och effektiva insatser, trots att samhället satsar stora resurser på just detta. Återfall i brott leder till mänskligt lidande men också till stora kostnader för samhället.

Regeringens styrning behöver förbättras om målet att minska återfallen i brott ska kunna nås. Av Riksrevisionens granskning framgår att andelen dömda som återfaller i brott under lång tid legat på samma nivå. I genomsnitt begår närmare 40 procent av alla dömda nya brott inom tre år. För personer som dömts till fängelse är motsvarande siffra 70 procent. Samhällets insatser för att förhindra återfall i brott är för få och för dåligt samordnade. Dessutom sätts de ofta in för sent och är inte tillräckligt individuellt anpassade.

För att syftet med de återfallsförebyggande åtgärderna ska kunna uppnås och antalet återfall i brottslighet ska minska rekommenderar Riksrevisionen i sin granskning regeringen att bl.a. ställa tydligare krav på samverkan mellan myndigheter som är ansvariga för återfallsförebyggande insatser och ta initiativ till att kommuner och landsting ska samverka med Kriminalvården. Riksrevisionen anser att till exempel landstingen bör vara skyldiga att ingå avtal med Kriminalvården om vård och behandling av klienter med missbruk eller beroende inom Kriminalvården i landstingsområdet och att detta bör regleras i lag. Riksrevisionen anser även att regeringen bör se till att direktiven till myndigheter som är ansvariga för återfallsförebyggande insatser är samstämmiga vad gäller krav på samverkan i instruktioner och regleringsbrev.

Vänsterpartiet delar många av de slutsatser och förslag på åtgärder som Riksrevisionen presenterar i sin granskning. En viktig åtgärd som vi vill lyfta fram är att det behöver tas fram en nationell handlingsplan för att utveckla det återfallsförebyggande arbetet. En sådan plan bör tydliggöra en gemensam grundsyn på området, fördelning av ansvar och kostnader mellan ansvariga aktörer samt insatsernas omfattning. I planen bör även ingå att skapa ett forsknings- och kunskapsbaserat system för att följa upp samhällets återfallsförebyggande insatser även långsiktigt. Regeringen bör därför tillsammans med SKL och ansvariga myndigheter ta fram en nationell handlingsplan för att utveckla det återfallsförebyggande arbetet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Under många år har Vänsterpartiet drivit krav på att alla intagna inom kriminalvården ska ges möjlighet till grundutbildning. Många intagna saknar fullgod grundutbildning och utan grundutbildning är det betydligt svårare att få arbete och dessutom omöjligt att studera vidare. Utbildning gynnar både den enskilde och samhället.

Det finns anstalter som satsat stort på utbildning. Det är bra, men vi anser att det behövs en generell rättighet för intagna att kunna genomföra studier. För intagna med ofullständig skolgång handlar det inte sällan om inlärningsproblem, koncentrationssvårigheter och liknande. För många som kanske levt ett ganska slitsamt liv med såväl droger som kriminalitet har dessa symptom snarare förstärkts än mildrats.

I dag bedrivs undervisningen till viss mån i vanlig lektionsform och är lärarledd, men i stor utsträckning är den intagne hänvisad till att studera på egen hand. För en person som har en misslyckad skolgång bakom sig kan detta innebära stora svårigheter. För att ge såväl ekonomisk utväxling av de satsningar som görs och bästa möjliga förutsättningar för den enskilde att lyckas behöver studiemiljön bli mindre torftig och mer utvecklad. Det kan handla om satsningar på studieteknik, hjälpmedel och inte minst läxhjälp.

I likhet med Riksrevisionen anser Vänsterpartiet även att det bör bli obligatoriskt för Kriminalvården att erbjuda kompletterande utbildning för de intagna som inte har någon fullständig gymnasieutbildning. Regeringen bör därför återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att alla intagna ges rätt att fullgöra grundskoleutbildning samt att det blir obligatoriskt för Kriminalvården att erbjuda kompletterande utbildning för dem som inte har någon fullständig gymnasieutbildning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Tydlig samverkan räddar liv

En bra inslussning till samhället räddar liv. Förra året presenterades en studie, Suicide after release from prison: A population-based cohort study from Sweden, gjord av forskare från Karolinska Institutet som visar att personer som har suttit i fängelse löper ca 18 gånger högre risk att begå självmord, jämfört med andra delar av befolkningen. Allra högst är självmordsrisken de första månaderna efter frigivningen och hos individer med substansmissbruk och tidigare självmordsförsök bakom sig. Risken var högst de fyra första veckorna efter frigivandet.

Att ha frigivits från fängelse är en självständig riskfaktor för suicid, även om frigivningen ligger några år tillbaka i tiden. Studien ger inga klara svar på vad den höga självmordsfrekvensen beror på. Enligt studien är en möjlig förklaring att de som suttit i fängelser inte har sökt eller fått vård för sina depressioner, som därmed skulle vara underbehandlade. En annan möjlig förklaring är att det framför allt är missbruk och inte depression som leder fram till självmord hos personer som avtjänat ett fängelsestraff. Oaktat detta så är det här något som det finns all anledning att titta vidare på och, inte minst, vidta åtgärder för att antalet självmord efter frigivning ska minska.

I dag saknas t.ex. ofta samverkansavtal mellan kriminalvård, kommun och landsting, vilket bl.a. framgår av Riksrevisionens granskning. I många fall finns inte heller någon person som är ansvarig för att samordna kontakter mellan olika instanser. Dessutom skiljer sig förutsättningarna åt i olika kommuner och landsting, vilket innebär att den hjälp som erbjuds varierar beroende på var i landet en bor. Vänsterpartiet anser därför att det behöver ställas tydligare krav på de olika instanserna att samverka med varandra och se till att de insatser som görs följs upp och utvärderas. Regeringen bör därför göra en översyn av instruktioner och regleringsbrev till de myndigheter som är ansvariga för återfallsförebyggande insatser i syfte att både skärpa och göra kraven på samverkan samstämmiga. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Tillgängligheten inom kriminalvården

En fråga som inte vanligtvis diskuteras så mycket i kriminalvårdsdebatten är frågan om tillgänglighet och hur väl kriminalvården är utformad och fungerar för personer som har fysiska eller psykiska funktionsnedsättningar. Tillgänglighetsfrågan är viktig. Det handlar inte minst om varje människas rätt att bli behandlad med jämlikhet inför lagen och att inte bli dubbelt bestraffad på grund av dålig eller bristande tillgänglighet.

Enligt Kriminalvården arbetar myndigheten med att uppdatera sin handlingsplan inom hållbar utveckling där tillgänglighetsperspektivet inkluderas. I handlingsplan för tillgänglighet från 2010 fokuserar Kriminalvården på tillgänglighet för anstaltens lokaler samt information på exempelvis hemsidor. Målet för handlingsplanen är att personer med funktionsnedsättningar ska ha samma tillgång till Kriminalvårdens verksamhet, lokaler och information på samma villkor som gäller för personer som inte har någon funktionsnedsättning. Det finns i dag ingen samlad bild över tillgången till utrustning eller hjälpmedel på anstalterna eller i frivårdens verksamhet.

Det finns väldigt lite underlag och studier som rör tillgänglighetsaspekter inom Kriminalvården. Sveriges dövas riksförbund (SDR) genomförde en studie 2010, Den rättspsykiatriska vården för teckenspråkiga döva. Vård eller förvaring?, om hur det ser ut för teckenspråkiga döva inom rättspsykiatrin. Det är visserligen landstingen och inte Kriminalvården som är huvudman för rättspsykiatrin, men studien är ändå i sammanhanget intressant då den även belyser hur situationen för teckenspråkiga personer som kommer in i rättssystemet ser ut.

Resultatet av studien visar på att teckenspråkiga döva som kommer in i rättssystemet ofta har stora språkliga och kognitiva svårigheter. Inte sällan har personen ifråga vaga begrepp om vad hen är anklagad för, varför utredning sker och vad som är utfallet av utredningen. Efter att ha dömts till vård har den enskilde ofta dålig kommunikation med

personalen och känner sig ofta osäker och isolerad. Under få tillfällen per vecka får och kan den intagne använda sitt eget språk, teckenspråket. Dessutom saknas ofta olika hjälpmedel för att kunna kommunicera. Anpassade lokaler med hörselslingor, blinklampor och texttelefoner är exempel på sådant som saknas i de flesta fall då någon budgetering för sådana hjälpmedel inte finns.

En samlad översikt eller uppfattning av hur Kriminalvården möter och underlättar för personer med funktionsnedsättning inom kriminalvården går inte att finna. Därför är det omöjligt att veta hur det verkligen ser ut, men utifrån SDR:s ovan refererade studie och det som framgått av de kontakter vi haft med Kriminalvården så är det inte osannolikt att det finns en rad punkter där det finns en stor förbättringspotential.

Tillgänglighetsfrågan är bred och innefattar samtliga funktionsnedsättningar, från fysiska till psykiska. Vi anser därför att det bör göras en översyn av hur anpassad kriminalvården är i dag och att det bör utredas vilka åtgärder som behövs för att förbättra tillgängligheten, ifråga om såväl bemötande som tillgång till hjälpmedel, inom kriminalvården. Regeringen bör därför ge Socialstyrelsen, Myndigheten för delaktighet, eller annan lämplig myndighet i uppdrag att tillsammans med funktionshinderorganisationerna kartlägga hur tillgängligheten inom kriminalvården ser ut samt presentera förslag på vilka åtgärder som behövs för att kriminalvården bättre ska kunna möta personer med olika funktionsnedsättningar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Torbjörn Björlund (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Karin Rågsjö (V)

Rossana Dinamarca (V)

Maj Karlsson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)